

„Од будале и рођени брат побегне, а сестру сам отера“.
Татарска изрека

Пре нешто мање од недељу дана, бесна руља се окупила у знаменитом месту Кремна. Мештани тог и околних села, протестовали су због владине уредбе којом је природни парк „Шарган – Мокра Гора“ проширен за око 2 хиљаде хектара. И имају право да то раде. Међутим, немају право никога да терају у Сарајево, Истамбул или Нови Пазар, и да људе вређају на основу порекла или вере, а то се тог дана десило. Емиру Кустурици, кога су кривили за одлуку Владе (која иначе не угрожава њихову имовину, већ само интересе), готово да су запретили и личном, поред тога што су га нагрдили на „пасија уста“.

БЕЗ КРАЉА И МОЖЕ, АЛИ БЕЗ НАЦИОНАЛИЗМА НЕ ВАЉА

Често нам се набија на нос да смо националистички народ. То није тачно.

Национализам је у доба самоуправног социјализма неоправдано анатемисан, и поистовећен са шовинизмом. Међутим, од када је тај израз ушао у српски језик, па до большевичке осуде, означавао је снажну приврженост властитој нацији. За разлику од сличног израза родољубље, које не мора да има политичку димензију, национализам је увек има. И свакако подразумева борбу за интересе властите нације, чак и на уштрб других. Но, људи и на берзи улажу с надом да ће на рачун других зарадити. Живот је суров. Ипак, постоје нека правила, и граница која раздваја нормално од ненормалног, прихватљиво од неприхватљивог.

Србима недостаје прави национализам. Њега нема без истинског прагматизма, а он подразумева систематичност. Ми смо, када баш загусти, углавном привржени својој нацији, и спремни ради ње и на велике жртве. Зато у нормалнијим околностима, о народу и његовим интересима, много не мислимо. Срби и Српкиње су и у приватном животу неретко лакомислени, а тим пре су такви на пољу колективних интереса. Прво што странци запазе када дођу у нашу средину, то је наша склоност ка понављању фразе: „Лако ћемо“, „Нема проблема“. То говоримо чак и онда када су око нас бројни проблеми. Ваљда нам делује да ће они бити мањи или ми постати већи, ако их оставимо за сутра. Или смо, напосто, лењи и немарни.

А и људи смо великог ега. Додуше, некада се ради њега и прекомерно идентификујемо са нацијом. Но, то се обично дешава на мах, онда када је неко ниподаштава, па проради наш понос. Наравно, и када нас лично злостављају, потражимо прибежиште у народу. Штагод ми мислили о нашој слободољубивости, нису се Срби много бунили против Османлија, док год порези нису постали превелики, а зулум над рајом несносан. Више су социјални мотиви подстакли Србе на устанак, из кога се изродила обнова наше државности на простору Србије (да не заборавимо да је и Црна Гора традиционално српска земља), него верски и национални разлози.

Са настанком наше националне државе, и са њеном европеизацијом, наш народ је учен национализму кроз образовни систем, штампу и преко партија. Српска елита, школована

на западу, научила је каква правила важе у свету. Уосталом, како је говорио један руски политичар са почетка 20. века: „По опредељењу сам западњак, зато сам националиста“.

И баш када је однос према националном питању (изузимајући време када прораде емоције), обичног српског народа европеизован, наша елита је оболела од националне мегаломаније. Таман су Срби у пуној мери утувили у главу да не мисле у духу речи народног трибуна Адама Богосављевића: „Моја њива неће бити већа са уједињењем Српства“, а Србе су почели да уче да Српство и није битно. Постали смо Југословени, али то је већ друга, и то дуга прича.

АУТОШОВИНИЗАМ – НАША БОЛЕСТ

Шовинизам – то је мржња усмерена према припадницима других народа, или неким нацијама у целини. Шовинизам није, као што се неретко каже, екстремни вид национализма. Јер, националиста макар настоји да ради у корист свог народа. Шовиниста мрзи друге народе, али то не значи да има конструктиван однос према својој нацији. Уосталом, каква је корист од позитивног вредновања сопственом народу, када шовинисту води слепа мржња, а не здрав рачун? Коначо, на страну практичне последице те појаве, шовинизам је сам по себи нешто ружно и примитивно!

Међу нама и нема баш тако мало шовиниста, као што смо склони да мислимо. Ајде, де, можда и нема баш много „великих“ односно доследних, као што је случај код наших суседа Хрвата, али „малих“ и повремено испољених, свакако има на претек. Већина Срба неће разбијати кола људи других националности или покушавати да им уради нешто нажао, али смо пречесто склони да их међусобно омаловажавамо и називамо погрдним именима. Но, кад прораде емоције спремни смо и на горе. И то често не због народа, већ ради себе самих, кријући се иза нације. Велики его у судару са реалношћу ствара фрустрације, а онда их лечимо искаљујући се по разним основама да друге.

Како је Богдан Поповић лепо приметио, основна карактеристика српског народа је велика осетљивост. Она је узрок неких наших добрих особина, нпр. склоности ка саосећању и топлини у међуљудским односима, али упоредо са њима проузрокује и карактеристика које не ваљају. То су: „сувише жив темперамент, који се брзо узруја под утицајем спољних утисака, недовољна влада над осећањима, раздражљивост, напраситост, сувише страсне жеље, сувише јака срџба када се те жеље не испуне, понекад опасна неуздрживост у речима, и понекад (врло ми је жао рећи) извесна пакост и завист.“

Тако, када се ражестимо, због неког националног проблема или нечега што сматрамо лично неправдом, из многих од нас избије бура увреда. А наше негативно историјско наслеђе пружа нам за тако нешто прави резервоар на пољу међуверских и међунационалних односа. Но, за утеху, не вређамо жестока само друге. На страну личне увреде, у стању смо да заспемо погрдама на регионалним основама чак и своје сународнике. Војвођанима су за многе недаће криви Србијанци, Србијанци су због својих мука кивни на прекодринске Србе, опет, за њих су сународници из мање угрожених крајева често лоши Срби, итд. Чак и актуелни, шизофрени раскол, који је захватио

црногорску српску етничку групу, умногоме је резултат наше склоности да се делимо и вређамо на колективним основама.

Све то, као и дубинска небрига за националне интересе из нехата, али и суштинска склоност дела Срба ка идентификацији са туђим интересима, јесу елементи аутошовинизма. Но, и нешто друго је, несумњиво, битно допринело умањивању нашег народа, и његовом додатном уплитању у врзино коло балканских сукоба. И нешто друго је важан елемент нашег аутошовинизма.

БРАТ ЈЕ МИО АКО ЈЕ ИСТЕ ВЕРЕ

Док су постојале српске средњовековне државе, верско није поистовећивано са националним. Додуше, у држави Немањића, православна црква имала је статус државне религије, али католицима није онемогућавао да испољавају своју веру. А ни они нису због ње престајали да буду Срби (етнички идентитет у средњем веку није имао значај као данас, али далеко је од тога да га људи нису били свесни). Приморске српске земље (а Далмација јужно од Цетине била је према писаним изворима од досељавања Словена на Балкан, насељена Србима) имале су углавном римокатоличко становништво.

За то што је наша нација попримила етноконфесионални карактер, криви су Турци. Читава организација османлијског друштва почивала је на вери. Целокупно становништво било је сврстано у четири групе, које су у погледу свега онога што се државе директно није тицало, уживале широку аутономију. Назив за такве (макро)групе био је милет, што значи „верска нација“. Постојали су православни, муслимански (сунитски), јеврејски и јерменски (монфизитски) милет. Припадници верских мањина сврставани су у неки од милета. Тако су шити додељени сунитском милету, док су католици једно време сврставани у православно, али ипак чешће, у њима мање одбојну, јерменску „верску нацију“.

Иако формално део једног милета, припадници аутокефалних православних цркви фактички су имали издвојен положај. Тако су православни Срби, пошто је средином 16. века обновљена Пећка патријаршија, све до њеног укидања у другој половини 18. столећа, суштински били „аутономна нација“. И није ни чудо што су навикли да само православце доживљавају као Србе. Уосталом, у Отоманском царству колико толико учени Срби, или црквени великодостојници који су то и хтели, нису ни смели да заступају другачији став. Коначно, посао цркве и није да се уздигне изнад своје основне мисије. Нормално је да су свештеници, и када су могли другачије да поступају, углавном инсистирали на изједначавању Српства и православља. С друге стране, није било наше националне државе која је могла, ако не и да се издигне изнад верских подела, онда бар да пружи оквир за свесрпску интеграцију на основу политичких, културних, језичких, економских и других веза.

Националном зближавању није погодновало ни то што су се исламизирани Срби, на основу припадности муслиманском милету и привилегованог положаја, мало по мало искрено идентификовали са Турцима. Када је Отоманско царство почело да губи област за облашћу, и БиХ је доспела под Хабзбуршку власт, процес однарођивања наших

муслимана већ је далеко отишао. Елита која се образовала по западном узору, неретко се враћала националним коренима, али народ је углавном остао од православне браће одвојен верским бедемима. Као што је било, да се не заваравамо, и на другој страни.

У Србији, где је држава почела да се бави националним просвећивањем, дошло је до извесног помака у превазилажењу етноконфесионалних међа. Но, он је био површински. Није било довољно времена да се укорени (а и ратови за ослобођење Српства, у којима су у покретању народа велику улогу играли и верско-национални митови) нису погодовали јачању надрелигијског националног идентитета. И таман када смо дошли у прилику да се држава тиме систематски позабави, и то не само на православном простору, већ и муслиманском у БиХ и Рашкој области, односно српско-католичком у Коначима, Дубровнику, Боки и Јужној Далмацији – започели смо са југословенским експериментом. Наводне, тек племенске поделе међу југословенским народима, постале су неважне у односу на „заједнички“ национални идентитет.

Током званичне политике интегралног југословенства, готово да су поново успостављени микро милети, верске заједнице унутар тзв. југословенске нације. Власти су говориле о Југословенима православцима, Југословенима мухамеданцима и Југословенима католицима, и на тим основама долазило је до убрзане асимилације неправославних Срба. Хрвати никада нису прихватили интегрално југословенство, и упорно су радили на јачању свог националног идентитета, односно на његовом ширењу, а официјелно трпање у исти кош свих католика српско-хрватског језика, погодовало је њиховој асимилаторској политици. Што се муслимана тиче, и они су, на новим основама, постепено заокруживали своју особеност. Оно што се десило после доласка комуниста на власт, макар у вези са издвајањем српске католичке и муслиманске заједнице из нашег националног корпуса, било је само стављање тачке на ј. А том процесу погодовали и верски сукоби из Другог светског рата, које су својом геноцидном политиком изазвале усташе.

СРПСКО САМОСАКАЋЕЊЕ

Већина Срба, поготово мање образованих, данас непоколебљиво верује да само православац може да буде Србин. Не само што нисмо умели да привучемо нашу браћу друге вере (а не ради оправдања, већ због пуне истине, треба рећи да ни њихово понашање обично томе није погодовало) већ смо пречесто терали и оне који су нам сами долазили, свесни својих корена.

И нисмо само њих терали, већ смо се неретко тако понашали и са инородцима који су нас из неког разлога заволели, и са нама се поистоветили. Сети те се само шта је писао Арчибалд Рајс, како га је гневни комшија вређао због његовог порекла и, готово, проклињао што је дошао међу Србе! А све то због неког личног неспоразума (у коме комшија и није био у праву, већ је био љут што није могао да уради оно што је пожелео).

Олако заборављамо и шта су они, које по неком критеријуму доживљавамо као другачије од нас, учинили за српски народ. Да није било Мехмед-паше Соколовића, великог везира српског порекла, питање је каква би ми данас били нација, и да ли би имала своју

државу. На рубу завађених империја, на граници цивилизације, да Српска православна црква није обновљена, исламизација и покатоличавање би били много интензивнији, и можда би православци на нашим просторима били у мањини. А обзиром на преплетеност интереса великих сила, и на наш ментални склоп, мало вероватно је да би тек у тим условима успели да на надверским основама консолидујемо национални идентитет, али и да створимо своју државу. Да није било споменутог отоманског великаша српског порекла, можда би преостали православни Срби били балкански Курди. Али за разлику од њих малобројни, и утопљени у мору припадника других нација и вера. Зато, и због тога што постојимо, макар овакви какви смо сада, рецимо велико хвала Мехемду!

Када нам је било најтеже, када су се на нас окомили светски моћници, само зато што смо, у доба распада СФРЈ, с правом пробали да поправимо оно што смо из лакомислености раније упропастили, са нама се поистоветио још један велики човек српског порекла. У питању је Емил Кустурица, у свету већ тада познат режисер. Сарајлија рођен у муслиманској породици која није заборавила своје српске корене.

Емир је својим угледом и радом много допринео да се у времену када су се Срби и Србија помињали само по лошем, неретко и измишљеном, за нас чује и у вези са нечим позитивним. А своју идентификацију са народом својих предака, крунисао је чак и прихватањем православне вере.

И поред тога свега, уместо да смо му захвални што је остао са нама, део тзв. аутентичних Срба, због личног рачуна на верским основама омаловажава и покушава да отера Емира. А накарадан аргумент им је да се он не именује као Немања.

Којим случајем и да није прихватио православље, и да се не осећа као Србин, такав поступак је неприхватљив. Нико нема право да угрожава наше комшије других вера и националности. Но, овде се ради и о уништавању сопственог националног бића, о истрајавању на ономе што нас је већ завилло у црно. Немали број Срба се истрајно понаша као будала из татарске народне изреке, и одбија наше (макар по пореклу) другачије сународнике, који нас се нису одрекли!

* * *

У многим припадницима нашег народа кључа негативна енергија. Она је резултат националне и личне неправде, која нас је у новијој историји задесила, али и ранијих негативних наслога, које су у тим околностима оживеле. Због тога правимо штету, и себи, и другима. То што су у нашем окружењу народи који су према другима гори, за лоше које ми учинимо није оправдање! А зло које ми направимо сами себи, готово да на целој нашој планети нема пандан.

Сузбијање српске традиције, маргинализовање наше историје, анатемисање национализма, сигуран сам, томе само доприноси! Уместо рационалног, у први план долази ирационално. Уместо конструктивног, на површину избија деструктивно. Фрустрирани људи олако помисле да се нацији служи мржњом. А нико их не учи да није тако, већ њихов набој само бива појачаван причама да нацији и није битна.

Крајње је време да се држава позабави васпитавањем нације, као што је случај у свим нормалним земљама, у духу националног прагматизма. И то на начин који не би занемаривао мултиетнички карактер Србије, али би уважавао и њене етничке темеље. Не морамо да измишљамо топлу воду, довољно је да се угледамо на земље које то са успехом већ раде (нпр. Румунија, Словачка, Русија). А то што ћемо инсистирати на истини, ако она некога вређа, то је његов проблем. Ако Срби буду систематски и себе, и друге, подсећали на српско порекло Бошњака или великог дела Далматинаца и Херцеговаца католика, односно однарођених Црногораца, никога тиме неће присиљавати да се декларише исто као његови преци. Но, олакшавају такво опредељење оних који то сами пожелеле, макар и због преовладавања свести међу нама, о надконфесионалном карактеру Српства.

То што ће Срби умети боље да се боре за своје интересе, не значи да ће бити шовинистички настројени према другима. Напротив, значиће да ће тако поступати и ређе. Зато они који уместо концепта новог српског патриотизма, форсирају политику самоунижавања, не раде само против Срба, већ раде и против оних који са нама живе, а од већине нас се по неком критеријуму разликују. Зато је на истој страни и Весна Пешић која је не тако давно Емира Кустурицу терала у Сарајево, кивна што није хтео да се одрекне свог српског корена, као и примитивац који је у Кремни извикивао гнусне, верски обојене погрде, на његов рачун. А на нама осталима је да се замислимо!